

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 46, godina XXIII
novembar, 2018. [str. 29-40]

© Monos 2018

Smjena kotarske vlasti u “prevratu” 1918. – slučaj Gračanice

Prof. dr. Omer Hamzić

Koristeći arhivske izvore, autor je na primjeru Gračanice pokušao objasniti uspostavu i funkcionisanje kotarske uprave u kratkom periodu od nastajanja do nestajanja države Slovenaca, Hrvata i Srba (oktobar – decembar 1918.) u kojoj je Bosna i Hercegovina bar formalno imala status federalne jedinice sa “svojim” Narodnim vijećem kojem je posljednji austrougarski namjesnik predao vlast 1. 11. 1918. godine. Bilo je to vrijeme nestabilnosti, međunacionalne napetosti i sukoba koje je nova vlada pokušavala stišati putem odbora Narodnog vijeća na terenu. Na primjeru Gračanice pokazalo se da su počesto i ti odbori bili uzročnici ili pokretači nestabilnosti. I u gračaničkom dominirali su Srbi, koji su, nastojali da što prije preuzmu kotarski ured i da dovedu na vlast svoje ljude, bez obzira što u Gračanici nisu činili većinu. To je pojačavalo nezadovoljstvo Muslimana i još više pojačavalo međunacionalne napetosti, pa i sukobe. Dramatična smjena kotarskog predstojnika Abdulsalem-bega Hrasnice, nedostojan njegov ispraćaj iz Gračanice, opstruiranje kotarskog predstojnika koji je dolazio iz reda muslimanskog naroda, međunacionalni sukobi na željezničkoj stanici, čini okvir ove historijske priče, koja se može čitati i kao zanimljivo prozno literarno štivo.

Ključne riječi, Gračanica, kotarski predstojnik, Narodno vijeće, kotarski ured, lokalna vlast, Narodna vlada, srpsko-muslimanski odnosi

Uvod

Ratna situacija i razvoj događaja na frontovima, s jeseni 1918. godine, nagovještavali se približavanje kraja Prvog svjetskog rata, poraz Centralnih sila i raspad Austro-Ugarske Monarhije. Stvarala se povoljna politička

klima za ujedinjenje jugoslovenskih zemalja na prostorima Monarhije u zajedničku državu Slovenaca Hrvata i Srba. Već 8. 10. 1918. vodeći političari u Zagrebu, koji su se zalagali za ujedinjenje, proglašavaju Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba kao "političko predstavništvo svih Slovenaca, Hrvata i Srba koji žive u hrvatskoj i Slavoniji s Rijekom, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Istri, Trstu, Kranjskoj, Goričkoj, Štajerskoj, Koruškoj, Bačkoj, Banatu, Baranji i Međumurju."¹ Nakon što je odbilo manifest cara Karla o preuređenju Monarhije na trijalističkoj osnovi, 17. i 18. 10. 1918., Narodno vijeće se konstituira u centralni organ Slovenaca, Hrvata i Srba i proglašava se opunomoćenim "od svih narodnih stranaka i grupa da u svoje ruke preuzme vođenje narodne politike." Time je nagovijestilo da će nastupati u svim budućim pregovorima oko državnog ustrojstva zemlje umjesto pojedinih političkih grupa i stranaka. U plenum Narodnog vijeća ušlo je 18, a u Središnji odbor 6 predstavnika iz Bosne i Hercegovine. Odlukom Hrvatskog sabora, od 29. 10. 1918. godine, kojom se raskidaju sve državno-pravne veze Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sa Kraljevinom Ugarskom i Austrijskom carevinom i objavljuje pristupanje Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, praktično je izvršeno njeno konstituisanje "na cijelom etnografskom području toga naroda". Dva dana kasnije, 31. 10. 1918., nakon povratka bosanskohercegovačkih delegata iz Zagreba, konstituisan je i Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za BiH u

Sarajevu. Već sutradan, 1. 11. 1918., posljednji austro-ugarski zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine general Stjepan Sarkotić, u prisustvu visokih vojnih funkcionera, predaje upravu zemlje Glavnom odboru Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu.

Vrijeme dvovlašća i rivaliteta između kotarskih ureda i mjesnih odbora narodnih vijeća

Dva dana nakon primopredaje vlasti u Sarajevu (3. 11. 1918.), imenovana je i prva Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu, čiji je predsjednik bio Atanasije Šola. Istog dana Vlada obavještava sve okružne i kotarske urede da "preuzima poslove zemaljske uprave" i da, u prvom redu, želi sačuvati "javni mir, red i sigurnost" u zemlji.² Legitimišući se kao njihov novi pretpostavljeni – naredbodavni organ, u istom dopisu izdaje im naredbu da "bezodvlačno u sporazumu sa najviđenijim nekompromitovanim ličnostima sviju vjera i u sporazumu sa oružničkim zapovjedništvima uspostave okružne, odnosno kotarske i mjesne odbore Narodnog vijeća (...) U trajnoj vezi sa ovim odborima Narodnog vijeća i oružništvom neka oblasti preduzmu sve mjere za obezbjeđenje lične sigurnosti kao i sigurnosti javnog i privatnog vlasništva."³

U iščekivanju srpskih trupa,⁴ a naročito poslije spomenute naredbe, širom Bosne i Hercegovine ubrzano je formiranje narodnih vijeća, od kojih su mnoga samoinicijativno proglašavala ujedinjenje sa Srbijom.⁵

1 Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo 1997., 478

2 Mustafa Imamović, *Nav. djelo*, 479

3 A BH F Nar. vl. prez br. 13381/18 od 3. 11. 1918.; Kasim Iović, *Struktura i funkcionisanje organa državne uprave BiH u vremenu od 1918. do 1924. godine*, Glasnik arhiva i Društva arhivista BiH, knj. II. Sarajevo, 1962. str.41; A BH NV NVS prez. 13381/18

4 Na poziv Narodne vlade, prve jedinice srpske vojske ulaze na teritoriju Bosne i Hercegovine 6. 11. 1918.

5 Odluke o proglašenju ujedinjenja sa Srbijom u većini mjesta u BiH donesene su prije 1. decembra, proglašenja ujedinjenja. U periodu od 27. 11. do 3. 12. 1918. godine odbori narodnih vijeća iz više mjesta, pretežno iz Bosanske krajine (Bosanska Dubica, Bosanski Novi, Tešanj, Kulen Vakuf, Livno, Mostar, Glamoč, Blatnica, Doboš, Donji Vakuf, Banja Luka, Sanski Most, Bosanska Krupa, Jajce, Dobrljin, Bihać, Prijedor, Varcar Vakuf, Prnjavor, Bosanska Kostajnica, Bosanski Petrovac i Žepče) uputili su telegrame vojvodi Stepi Stepanoviću sa oba- vještenjem o proglašenju ujedinjenja Bosne i Hercegovine sa Srbijom. S područja gračanickog sreza telegram

Mjesni odbori Narodnog vijeća, u tom prelaznom periodu, uspostavljani su obično poslije inicijalnih sastanaka, na širim skupovima uglednih građana i obavezno u prisustvu predstavnika Glavnog odbora Narodnog vijeća za BiH. Po svom konfesionalnom sastavu trebalo je da odgovaraju stanju na terenu, ali se takozvani nacionalni ključ nije mogao uvijek konzekventno provesti. U mnogim mjestima, srpski nacionalisti nastupali su dosta agresivno i vodili glavnu riječ pri uspostavi tih organa. Koristili su se općim razvojem situacije, ulaskom srpske vojske u Bosnu i Hercegovinu itd.

Ipak, važno je naglasiti, a to se vidi i iz navedene naredbe da su se u početnom periodu svog djelovanja i Narodna vlada i Glavni odbor Narodnog vijeća oslanjali na kotarske, mjesne i seoske odbore Narodnog vijeća na terenu, ali i na činovnički aparat stare uprave koji ostaje i dalje u funkciji. Prema tome, do radikalnije izmjene postojećeg aparata vlasti, naslijeđenog iz perioda austrougarske uprave, nije došlo koncem 1918. i u toku 1919. godine. Upravni aparat nije bilo moguće odmah popuniti novim činovnicima, pa se zato na promjene krenulo postupno.

Kako nisu imali poseban statut ili neka druga pravila, kotarski i mjesni odbori su radili u sporazumu s kotarskim uredima,

odnosno kotarskim predstojnicima, koji su kraće ili duže vrijeme, nakon formiranja Narodne vlade, ostajali na svojim mjestima. U odnosu na mjesne i kotarske urede, odbori Narodnog vijeća pojavljivali su se i djelovali u skladu sa principima koje je utvrđivao Glavni odbor Narodnog vijeća u Sarajevu, a predstavljali su se kao novostvoreni oblici političke vlasti na terenu. Načelnici seoskih općina, knezovi i muhtari ostali su takođe nepromijenjeni, ukoliko narod nije izabrao druge. U svakom slučaju, svi su i dalje primili naređenja od kotarskog predstojnika, a ne iz mjesnih odbora Narodnog vijeća. Iz tih razloga, "novoosnovani organi u formi narodnih vijeća nisu bili revolucionarni organi vlasti, jer nisu imali snage da se radikalno obračunaju s ostacima starog režima."⁶ Upravo ta dvojnost vlasti bit će uzrok mnogih nesporazuma i napetosti, pa i otvorenih sukoba u prvim danima novoformirane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

U nastojanju da raščisti situaciju, Glavni odbor Narodnog vijeća "formulisao je ulogu i zadatke odbora narodnog vijeća kao savjetujućih organa sviju oblasti i zato njima ne pripada pravo egzekutivne i administrativne vlasti."⁷ Međutim, stavovi Sarajeva često nisu bili primjenljivi u praktičnom političkom životu i na terenu. U pojedinim gradovima od-

---

Stepi Stepanoviću o proglašenju ujedinjenja sa Srbijom upućen je iz Bosanskog Petrovog Sela. Narodna vijeća u Klačnici kod Banja Luke, Višegradu, Tesliću, Gacku, Rudolfstadiu i Foči svoju odluku o proglašenju ujedinjenja Bosne i Hercegovine sa Srbijom prosljedili su Narodnom vijeću Bosne i Hercegovine. U trećoj grupi nalaze se narodna vijeća koja su o tome obavijestila Narodnu vladu za Bosnu i Hercegovinu: Gračanice, Zvornik, Bosanski Šamac, Maglaj, Ključ, Bijeljina, Krnjuša, Srebrenica, Puračić, Modriča, Zavidovići, Varcar Vakuf, Jablanica, Žitomislići, Trebinje i Vlasenica. Pored većine kotarskih vijeća, za direktno prisajedinjenje Bosne i Hercegovine Srbiji, pod posrednim uticajem srpske vlade, bila je i sama Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu. U tome su značajnu ulogu imale povjerljive ličnosti srpske vlade i Vrhovne vojne komande koje su djelovale širom BiH, nailazeći na dobar prijem i podršku pravoslavni sveštenika i većine srpskog stanovništva na terenu. To potvrđuje poziv srpskoj vojsci da uđe u Bosnu i Hercegovinu, ovlaštenje da održava red i mir itd. I muslimanske mase učestvovala su u općem narodnom raspoloženju povodom završetka rata, očekujući da će biti ravnopravni sa ostalim narodima i građanima u budućoj državi. Posebno povjerenje imali su u srpsku vojsku, od koje su očekivali zaštitu, red i mir. (Atif Purivatra, Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Sarajevo 1974., 38)

6 Vidi opširnije: Nusret Šahić, *Bosna i Hercegovina 1918. – 1925*. Sarajevo, 1991 (poglavlje: Bosna i Hercegovina neposredno prije stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Uloga i djelatnost Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu, str. 9-45)

7 Nusret Šehić, *nav. djelo*, 16

bori Narodnog vijeća nastojali su da "igrāju ulogu pravih i jedinih organa vlasti." Vršili su hapšenja, prijetili, smjenjivali činovnike, demonstrirali protiv organa vlasti itd.

Iako se kod primopredaje vlasti vodilo računa da ne dođe do povećanja napetosti, većih ekscesa i nemira u narodu, to se u mnogim slučajevima nije moglo spriječiti. Jedinice Narodne garde koje je s tim ciljem i obrazovala Narodna vlada, uz pomoć narodnih vijeća, nisu bile u stanju u potpunosti izvršiti taj zadatak. Imale su karakteristike poluvojne formacije, ali su bile opterećene mnogim slabostima. Provođeci u život namjere nove vlasti, pojedinci u njenim redovima često su zloupotrebljavali svoju funkciju.

Dvovlašće je glavna karakteristika tog prelaznog perioda. Na jednoj strani stara vlast, po preporuci Narodne vlade, putem kotarskih ureda, ostaje i dalje u funkciji, na drugoj strani, mjesna, općinska i kotarska narodna vijeća kao politička tijela, formirana sa zadatkom da obezbijede mirno prenošenje te iste vlasti, sve se više ispoljavaju kao jedina vlast na nižim lokalnim nivoima. Uprkos jasnim instrukcijama Vlade, smatrali su da trebaju odmah uzimati vlast u svoje ruke, ignorirajući ili samoinicijativno "rušeći" staru vlast. Bio je to uzrok raznih nesporazuma i sukoba, vrijeme bezvlašća ili dvovlašća koje je u narodu ostalo upamćeno kao prevrat.

Tako je bilo i u slučaju Gračanice.⁸

Uspostava Kotarskog odbora Narodnog vijeća u Gračanici – nezadovoljstvo Muslimana

Još u toku oktobra 1918. godine širom Bosne i Hercegovine počeli su se "pokazivati vidljivi znaci preokreta". Ohrabreni propašću dotadašnje vlasti, mnogi srpski odmetnici i seljaci, dojučerašnji kmetovi, počeli su napadati pljačkati i pustošiti muslimanske posjede, begovsku imovinu i stoku, paliti njihove kuće i čardake, koje su proglašavali vlastitom svojinom. Svi ti sukobi poprimali su oblike nacionalističkih i vjerskih ispada koji su proizlazili iz stare vjerske i nacionalne netrpeljivosti i shvatanja da su konačno "oslobođene vekovne srpske zemlje" i otvoren put za stvaranje velike Srbije.⁹

U nemirima, krajem 1918. i početkom 1919. godine, i na području gračaničkog sreza bilo je više ekscesa (pljačke, ubistva, paljevine begovskih kula i konaka, uništavanje imovine).¹⁰

Samo za dva mjeseca, od kraja 1918. do početka 1919. godine, prijavljeno je 8 takvih slučajeva, dok je neprijavljenih vjerovatno bilo znatno više. Oštećeni muslimani mnoge incidente nisu ni prijavljivali, bojeći se odmazde. Vlasti na sve to ionako nisu reagovala.¹¹

Zato je formiranje Narodne vlade Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu, 1. 11. 1918. godine, širom Bosne i Hercegovine

⁸ Vidi opširnije: Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata – pravno-politički i društveno-ekonomski razvoj* (drugo izdanje), Sarajevo – Gračanica, 2015.

⁹ Od ukupnog broja feudalaca u Bosni i Hercegovini 91, 15% bili su Muslimani, a od kmetova 95,41% hrišćani.

¹⁰ Atif Purivatra, *Političke partije prema agrarnoj reformi u Bosni i Hercegovini neposredno poslije 1918. godine. Prilozi br. 3*, Institut za istoriju radničkog pokreta u Sarajevu 1967., 44

¹¹ U spomenutom periodu prijavljeni su sljedeći slučajevi: Mustajbegu H. Uzeirbegoviću iz Maglaja u selu Kožuhama zapaljen je konak, čardak i sve sporedne zgrade, a opljačkana hrana, inventar i sve pokućstvo sa ukupno procijenjenom štetom od 32.900 kruna; Hasanu Hodžiću iz Klokotnice, 23. 11. 1918., odveden je jedan vo, vrijedan 2000 kruna; Mustafi Banjiću iz Klokotnice, 8. 1. 1919., odveden je vo, vrijedan 2000 kruna; Muji Šišiću iz Klokotnice, 9. 1. 1919., odnesene su dvije kože, vrijedne 500 kruna; Mustafi Hamidoviću iz Klokotnice, 9. 1. 1919., porobljena je kuća i pokradeno pokućstvo i ostale stvari u vrijednosti od 500 kruna; Hanki Đulić iz Klokotnice, 11. 1. 1919., ukradena je krava u vrijednosti od 1500 kruna; Mehagi Salihbašiću iz Gračanice, 5. 12. 1918., ukradena su dva vola u vrijednosti od 3000 kruna; Hadži Mehagi Sinanu iz Gračanice, 18. 12., ukraden je vo vrijedan 1500 kruna. (A BiH ZVS, prez. 9785/19) Prije toga čuveni posjednik Kasumagić, koji je imao svoje kmetove na području Ozrena protjeran je iz Bosanskog Petrovog Sela, a njegova imanja su kasnije došla pod udar agrarne reforme i podijeljena seljacima.

dočekano s pomiješanim osjećanjima nade, strepnje i straha. Pravoslavni su demonstrirali protiv odlazeće i klicali dolazećoj vlasti. Muslimani su se radovali, vjerujući obećanjima nove vlasti: brže uvođenje reda, bolju ličnu i imovinsku sigurnost i zaštitu za sve. U tom haosu namirivali su se i neki stari računici, kovali budući politički planovi. Pravoslavni dio naroda "u svojim manifestacijama radosti i zadovoljstva zbog ostvarenja svojih težnji često je prekoračivao granice dozvoljenog, te su se Muslimani nalazili uvrijeđeni u svojim osjećanjima."¹²

Preuzimanje vlasti u Sarajevu i uvođenje "u posao" nove Narodne vlade službeno je proslavljeno u mnogim gradovima Bosne i Hercegovine, pa i u Gračanici. Organizaciju proslave preuzeli su najodgovorniji i najugledniji pojedinci iz Gradskog vijeća, u prvom redu gradonačelnik Ahmetaga Širbegović i općinski vijećnik Mihajlo Hadžistević. U skladu sa dobijenim uputama, prvo su se obratili tadašnjem kotarskom predstojniku Abduselam-begu Hrasnici (bio je na toj dužnosti od 16. 1 1916. godine)¹³ da im odobri organizovanje proslave u nedjelju 3. 11. 1918. godine. Garantovali su mu da će sve proći kako treba i obećali da će se lično staviti na čelo te manifestacije, smatrajući da će tako najbolje očuvati red i mir u gradu. Hrasnica im je, kao predstavnik odlazeće vlasti, sve to,

naravno, bez oklijevanja odobrio. Uz to je naredio da se za tu svečanost sve oblasne zgrade okite zastavama kao i sve ostale javne i privatne zgrade u čaršiji. U znak podrške, svi su činovnici i državni namještenici, po njegovom nalogu, bili dužni da na dan proslave izađu na ulicu i svojim prisustvom uveličaju svečanost. Tokom pripremanja proslave, u čaršiji je vladala neobična živost, ali i izvjesna uznemirenost naroda zbog bojazni od kakvih većih ispada i ekscesa. Zahvaljujući dobro obavljenim pripremama, sve je, ipak, proteklo po planu i bez većih problema, o čemu je Hrasnica detaljno obavijestio Vladu u Sarajevu.

Dan-dva nakon te proslave, i u Gračanici je izabran Kotarski odbor narodnog vijeća, a zatim uspostavljeni i općinski odbori po terenu. U sastavu Kotarskog odbora, po vjerskoj pripadnosti, bilo je 10 pravoslavniha, 9 muslimana, jedan katolik i jedan Jevrej.¹⁴ Uporedo ili odmah poslije Kotarskog, formiran je i Gradski odbor Narodnog vijeća u sljedećem sastavu: trgovac Mihajlo Stević (Hadžistević) predsjednik, Luka Milisavljević sekretar, Rifat Mehinagić, član Vijeća i Lazar Petrović, član Vijeća. Komandant mjesne jedinice Narodne garde bio je Miloš Ivanišević, a njegov zamjenik neki Dakić.¹⁵

Zbog ovakvog razvoja događaja, muslimanski uglednici u Gračanici bili su jako

12 Milan Gaković, Agrarni nemiri u BiH poslije Prvog svjetskog rata. *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*. Knjiga VI, Sarajevo 1966., 178

13 Abduselam-beg Hrasnica, rođen u Sarajevu 1876. godine, završio je gimnaziju u Zagrebu 1893., pravni fakultet u Beču 1899. godine, gdje je položio i državni ispit 1907. godine. Bio je jedan od 9 fakultetskih obrazovanih Bošnjaka prije 1900 godine. (Atif Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Sarajevo 1977., 376) U državnu službu stupio je 1909. Radio je kao činovnik u Ljubuškom, Bihaću, Velikoj Kladuši. Bio je kotarski upravitelj u Višegradu od 1909. do 1916. godine, odakle je premješten u Gračanicu. (Mina Kujović, Neki detalji o smjeni vlasti u Gračanici krajem novembra 1918. godine, *Gračanički glasnik*, 2004., br. 18/9, 84) Nakon smjene u Gračanici, postavljen je za jednog od četvorice Bošnjaka načelnika Odjeljenja u Zemaljskoj vladi u Sarajevu (Odjel za socijalnu politiku), što je bio jedan od uslova Mehmeda Spahe da podrži Vidovdanski ustav. Bio je među 127 kotarskih delegata i članova Centralnog odbora JMO na historijskoj skupštini JMO, 25. i 26. 1. 1923., Na Zemaljskoj skupštini JMO, 16. 7. 1927., izabran je na dužnost jednog od potpredsjednika Centralnog odbora JMO. (Atif Purivatra, *Nav. djelo*, 94)

14 ABH NVSHS, obično 643/1919, prezidijal (Izveštaj muslimanske delegacije Gračanice, upućen iz Sarajeva Narodnoj vladi Narodnog vijeća SHS Sarajevo 24. 1. 1919

15 Mina Kujović, Neki detalji o smjeni vlasti u Gračanici krajem novembra 1918. godine, *Gračanički glasnik*, 2004., br. 18/9, str. 81

zabrinuti i nezadovoljni svojim položajem. Razloga za to bilo je mnogo... Posebno nezadovoljstvo izazvao je konfesionalni sastav Narodnog vijeća u kojem se našlo više pravoslavnih nego muslimana, što bi trebalo biti obrnuto s obzirom na konfesionalni sastav stanovništva u Gračanici.. To potiskivanje muslimana osjetilo se i ranije, još *"u doba prevrata"*. *"Odmah u početku,"* kako piše u jednom kasnijem izvještaju, *"opazili smo, da su u Gračanici neki ljudi preuzeli vlast u ruke i hoće nas da teroriziraju. Već odmah pri izboru članova u kotarsko narodno vijeće pokazali su tendenciju, da oni hoće da vladaju."* Nije slučajno da su u prvim potezima novog režima *"baš muslimani stradali i kod njih je, ali samo kod njih, oružje kupljeno i kuće premetane. Ta i samom gradonačelniku je kuća prekopana bez njegove prisutnosti."*¹⁶

S druge strane, sve te mjere, uključujući i sam sastav Vijeća, imale su podršku pravoslavnog življa, koje je smatralo da su u interesu dinastije i države, dok su se Muslimani, u većini, osjećali ugroženim od te iste države. Protivrječni interesi i različito razumijevanje nastojanja nove vlasti da što prije normalizuje život poslije rata, povećavalo je međunarodonalne antagonizme, koji su bili posebno vidljiviji u manjim mjestima, kakva je bila i Gračanica

Političke peripetije i nesporedumi oko primopredaje kotarskog ureda u Gračanici

Iako Vlada u Sarajevu, nije forsirala nagle personalne promjene po kotarskim i općinskim uredima, nastojeći prvenstveno očuvati mir i stabilnost u zemlji, situacija na terenu bila je sasvim drugačija. Nasu-

prot intencijama Vlade, narodni odbori su forsirali smjenu stare vlasti, u prvom redu kotarskih i općinskih funkcionera, smatrajući to zapravo svrhom svoga postojanja. Ni Gračanica u tome nije bila izuzetak. Čim je formirano, Narodno vijeće je organizovalo masovne demonstracije protiv stare vlasti. Grupe demonstranata, sastavljene uglavnom od mlađih ljudi pravoslavne vjere, danima su krstarile po čaršiji, stvarajući buku i galamu, vrijeđajući kotarskog predstojnika i zahtijevajući njegovu momentalnu smjenu. To je naišlo na osudu muslimanske čaršije i povećalo međunarodonalne napetosti u gradu.

Sve je eskaliralo otvorenim sukobom između kotarskog upravitelja Abdulselam-bega Hrasnice i Odbora Narodnog vijeća u Gračanici. Konkretnije, sukob je isprovocirao šumarski upravitelj Lazar Petrović, koji je na sjednici tog Odbora, održanoj 18. 11. 1918. godine optužio Hrasnicu da namjerava spaliti ili na drugi način uništiti prezidijalne /povjerljive/ rezervatne spise Kotarskog ureda u Gračanici.¹⁷ Prihvativši optužbu kao osnovanu, Odbor je presudio tako što je na prijedlog Petrovića, donio odluku da zapečati Kotarski ured i da kotarskog upravitelja stavi u kućni pritvor. Istog dana, poslije šest sati, čim je Hrasnica otišao iz svog ureda, pred kotarskom zgradom našao se jedan naoružani gardista, sa zadatkom da dežura i čuva uredske prostorije.

U vezi sa nastalom situacijom, Hrasnica je odmah poslao izvještaj Narodnoj vladi Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevo, u kojem je naveo i ovo: *"...18. ov. mj. oko 5 s. po podne pristupilo potpisanom izaslanstvo ovdšnjeg kotarskog odbora narodnog vijeća: predsjednik M. Stević (Mihajlo*

16 ABH NVSHS 643/1919, prezidijal (Izveštaj muslimanske delegacije Gračanice, upućen iz Sarajeva Narodnoj vladi Narodnog vijeća SHS Sarajevo 24. 1. 1919.)

17 Kako navodi Mina Kujović, u personalnom dosjeu šumarskog upravitelja Lazara Petrovića o njemu nema nikakvih podataka. Međutim, cijeli dosje sadrži prepisku Kotarske uprave u Gračanici i Zemaljske vlade u Sarajevu u vezi sa njegovim ponašanjem na poslu krajem 1918. i početkom 1919. godine. Iz tih spisa razaznaje se da je zbog svog lošeg ponašanja bio disciplinski kažnjen od Zemaljske vlade u Sarajevu i morao je da istupi iz državne službe. U njegove disciplinske prekršaje nisu uračunati postupci prema gospodinu Hrasnici. (Mina Kujović, *Nav rad.*, . 84)

*Hadžistević, n.a.), član R. Mehinagić (Rifataga Mehinagić, n.a.) i zapovjednik narodne garde M. Ivanišević (Miloš Ivanišević, n.a.), naoružan. Predsjednik izjavi, da je odbor na svojoj sjednici zaključio, da ja imadem ostaviti kancelariju, koju će oni zapečatiti i da ne smijem dolaziti u ured već kod kuće ostati do daljnje odredbe, da sam se ja expedit izrazio, da ću spaliti rezervatne spise svoje i Sedmakove (Jaša Sedmak, kotarski upravitelj u Gračanici, prije Hrasnice, 1911 – 1916. o. p.), a ti spisi su za njih vrlo važni, da se uzmogne saznati, kakav je ko bio, pa me pozvaše da udovoljim zaključku, da im predam kancelariju, da je zapečate i da ne smijem u ured dolaziti već kod kuće ostati, dok se stvar ne izvidi.*¹⁸

U tom izvještaju Hrasnica odbija optužbu u vezi sa uništenjem uredskih spisa kao besmislicu, ističući da je uvijek, u svim mjestima u kojima je radio kao činovnik, bio savjestan vladin službenik, da je savjesno radio u pret hodnom i da je spreman isto tako raditi u

novom sistemu. Uz ostalo, naveo je da se zamjerio Petroviću zato što ga je nekoliko puta ukorio zbog nesavjesnog rada i povremenih opijanja. To su razlozi zbog kojih je Petrović i prije novembarskih događaja o njemu širio razne neistine po Gračanici.¹⁹

Ovaj namjerno isprovocirani sukob je, izgleda, odmah "izašao na čaršiju". U spomenutom dopisu Hrasnica piše kako ga je sljedećeg dana, dok je prolazio čaršijom, na putu do Ureda, građanstvo "nekako čudno gledalo". Sljedećeg dana mu je telefonom iz Vlade naređeno da sve povjerljive spise spakuje i odmah pošalje u Sarajevo. Nešto kasnije došao je i telegram u kojem mu se izričito naređuje da ne smije spaljivati spise, niti ih na neki drugi način uništiti. Po prijavi iz Gračanice, Vlada je, očigledno, vrlo brzo presudila. Čim je shvatio o čemu se radi, Hrasnica je organizovao pakovanje povjerljive arhive i njeno otpremanje u Sarajevo.²⁰ Znao je da će i sam vrlo brzo morati spakovati kofere. Dan dva kasnije Narodna vlada je smijenila Hrasnicu i na njegovo mjesto postavila sudskog pristava Antona Berničevića kao privremenog upravitelja. Spomenuti izvještaj, u kojem je Hrasnica dao logična razjašnjenja "gračaničkog nesporazuma", izgleda, niko u Vladi nije ni pogledao. Svima se "negdje žurilo", svima je bilo u interesu da Berničević što prije zasedne u kotarskom uredu, a da Hrasnica što prije ode iz Gračanice.

Konačno, primopredaja vlasti i agendi između Hrasnice i Berničevića, obavljena je 25. 11. 1918. godine.²¹ Sačuvan je zapisnik iz kojeg se vidi da je Hrasnica, uz ostale do-

18 ABH, ZVS, prez. 5850/1919 u: Mina Kujović, *Nav rad*, . 82 (Dopis se nalazi u personalnom dosjeu L. Petrovića)

19 Mina Kujović, *Nav rad*, 82

20 ABH, ZVS, prez. 6638/1919. u: Mina Kujović, *Nav rad*, 81 – 85 (Cijeli predmet odnosi se na prepisku Zemaljske vlade u Sarajevu i Kotarskog ureda u Gračanici u vezi sa povratkom povjerljivih spisa koji su 20. 11. 1918. otpremljeni Narodnoj vladi u Sarajevo. Radi se o dva sanduka povjerljivih spisa za period od 1878. do 1919. godine. U Sarajevu je spise preuzeo ovlaštenu činovnik iz Gračanice Josip Cappelletti.)

21 Berničević je dužnost kotarskog predstojnika obavljao samo tokom 1920. godine. (ABH ZVS prez., 13668/20) Već početkom 1921. godine, kao kotarski predstojnik u Gračanici potpisuje se Rudolf Nestlang kao kompromisno rješenje nakon oštrog sukoba muslimanskog i srpskog dijela čaršije oko prve ličnosti u hijerarhiji lokalne vlasti

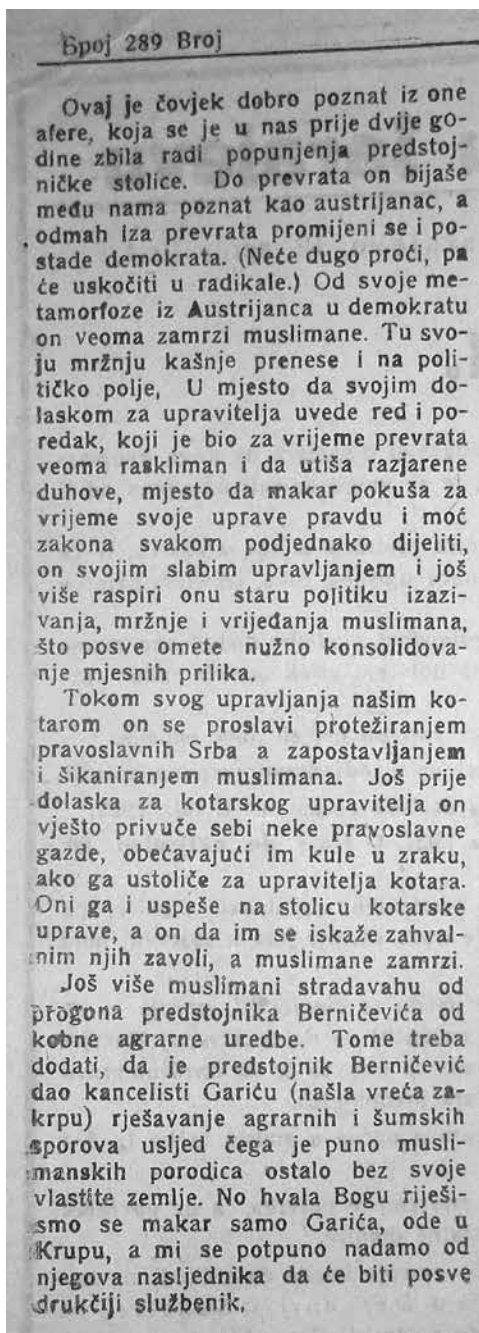
kumente, blagajničke i druge finansijske i personalne isprave, predao i Prezidijski zapisnik "počam od 20. novembra 1918. sa odnosećim se spisima..." Svi ostali prezidijski spisi, iskazi i bilješke "odnoseće se na prezidijske spise počam od godine 1879. do 20. 11. 1918." kao i knjiga šifri otpremljeni su po naređenju od 19. 11. 1918. godine. (br. 13754 prez.) i predati Narodnoj vladi u Sarajevu 22. 11. 1918. godine.²²

Samo dva dana nakon zvanične primopredaje vlasti, Hrasnica je dobio telegram iz Sarajeva u kojem mu je naređeno da napusti Gračanicu. Odmah se spakovao i istog popodneva s porodicom zaputio za Sarajevo. Na željezničkoj stanici, dok se opraštao sa prijateljima, neprijatno ga je iznenadio "ispraćaj" jedne veće grupa građana srpske nacionalnosti, koji su mu, prije polaska voza, dovikivali pogrde i druge nepristojnosti, psovali i vrijeđali...

O tom svom neprijatnom "ispraćaju" iz Gračanice, Hrasnica je službeno izvijestio Vladu u Sarajevu: "Došavši sa obitelji na kolodvor, smjestim je u vagon, a zabavim se desetak najuglednijih Muslimana građana, koji me ispratiše. Dok sam se s njima razgovarao, oču se glas lupajući iz tenečku: 'Veselimo se, odlazi nam kajmekam'. Te parole izvikivao je jedan gardista koji se prezivao Terzić. Zatim se prikupilo dvadesetak mladića – pravoslavaca s kojima je bio i član Kotarskog odbora Narodnog vijeća Rifat Mehinagić i pošto su otpjevali nekoliko pjesama, počeli su u horu uzvikivati: 'Dole s Hrasnicom, dole s kukavicom, dole s ulizicom'. Sve to mirno su posmatrali privremeni kotarski predstojnik Berničević, potkomandant garde Miloš Ivanišević sa patrolom garde koja je uz zvižduk i uzvike otpratila Hrasnicu do Karanovca.

Niko od činovnika nije bio na tom nedostojnom ispraćaju."

Za tako nedostojan ispraćaj, Hrasnica je u tom dopisu optužio Kotarski odbor Narod-

22 A BH NV NV SHS pres. 10-19/50; Zapisnik sastavljen kod Kotarskog ureda u Gračanici 25. 11. 1918.

nog vijeća i privremenog kotarskog upravitelja Berničevića, koji nije ništa preduzeo da to spriječi i osudi.

Građani muslimanske vjere koji su došli da isprate Hrasnicu kao svog dotadašnjeg kotarskog predstojnika, našli su se u nepriključnosti, stideći se postupaka svojih sugrađana. Ni sami nisu znali kako da postupe i na sve to reaguju, prvo zato što je Hrasnica uživao veliki ugled i povjerenje građana i muslimana i pravoslavnih, i drugo zato što je već bio izrazio svoju lojalnost novoj Vladi u Sarajevu.²³

U službenom postupku koji je povodom ovih događaja pokrenula Narodna vlada, potpuno drugačiji izvještaj podnio je novi kotarski upravitelj Anton Beničević, relativizirajući i negirajući gotovo sve činjenice, koje je u svojoj Uredovnoj opomeni naveo Hrasnica, zaprijetivši mu čak da će ga optužiti za klevetu.²⁴

Šta se, u nastavku, desilo sa tom njegovom "Uredovnom opomenom?"

Vada je prvo šalje "na nadležnost" Odjeljenju unutrašnjih poslova Okružnog načelstva u Tuzli, da bi je 6. 6. 1919. godine konačno stavila "ad akta" s obrazloženjem da je nastupila zastara.²⁵

Srpsko-muslimanski sukobi u Gračanici oko "ustoličenja" novog kotarskog predstojnika

Tek što se u čaršiji slegla prašina nakon nedostojnog ispraćaja smijenjenog kotarskog upravitelja Abduselma-bega Hrasnice, čaršijska nagađanja da bi i Anton Berničević, mogao uskoro otići sa te dužnosti, brzo su se obistinila. Već u januaru 1919. uslijedila je odluka Narodne vlade Narodnog vijeća

SHS za Bosnu i Hercegovinu o premještanju Berničevića na istu dužnost u Nevesinju. Istovremeno se za novog kotarskog predstojnika u Gračanici imenuje Ahmet ef. Borić iz Sarajeva. Ta je vijest izazvala nove napetosti i prepucavanja između dijelova muslimanske i pravoslavne čaršije. Prvi su s radošću očekivali što skoriji dolazak ef. Borića za kotarskog predstojnika, drugi su zahtijevali da na tom mjestu ostane i dalje Berničević. Muslimani su isticali da u Gračanici ima najviše Muslimana, pa je "red" da i kotarski predstojnik bude Musliman, a Srbi potezali podatak da u Gračanici kotarski predstojnik nikada nije bio pravoslavac, pa je red da na toj dužnosti ostane i dalje Berničević.²⁶

I jedna i druga strana "uzdala se" u arbitražu Vlade, koja je vjerovatno i zbog tih razmirica prolongirala dolazak Borića u Gračanicu. Kad se, napokon, Borić s porodicom pojavio u gradu i sutradan krenuo na posao, privremeni kotarski upravitelj Berničević mu nije dozvolio da uđe u Konak (Kotarski ured), jer o tome, navodno, nije dobio nikakav službeni dekret. Uvjereni da se radi o samovolji, gračanički Muslimani, 21. januara 1919. nabrzinu otpremaju sedmočlanu delegaciju u Sarajevo, sa zadatkom da izdejstvuje u Vladi konačno uvođenje novog kotarskog upravitelja "u posao". Odlazak delegacije u Sarajevo pokušala je spriječiti grupa nahuškanih mladića pravoslavne vjere, koji su vikali, psovali i vrijeđali članove delegacije na željezničkoj stanici... Namjera je bila da ih zaplaše i prijetnjama natjeraju da odustanu od odlaska u Sarajevo. Došlo je do teškog incidenta, koji je mogao eskalirati u veći sukob sa tragičnim posljedicama. Srećom to se nije

23 ABH ZVS – prez. 5518/1919 (Hrasnica Abduselambeg, Uredovna opomena Zemaljskoj vladi u Sarajevu od 2. 4. 1919.)

24 Mina Kujović, Nav. rad, 83

25 ABH ZVS – prez. 5967/1919

26 U već citiranom članku (str. 84), Mina Kujović o Antonu Berničeviću navodi sljedeće podatke: rođen 1885. godine u Prčanju (Boka Kotorska), narodnost srpska, vjeroispovijest rimokatolička. Veliku gimnaziju završio u Kotoru 1908. a Pravni fakultet na sveučilištu u Zagrebu. Kao vladin službenik radio je u Tuzli, Gračanici, Nevesinju i Bosanskoj Krupi.

dogodilo.²⁷ Muslimanska delegacija je, ipak otputovala za Sarajevo. Kako je u tome nisu uspjeli spriječiti, gračanički Srbi uputili su sutradan, 22. 1. 1919., svoju "kontradelegaciju" u Sarajevo, sa zahtjevom Narodnoj vladi da Berničevića ne premješta iz Gračanice.²⁸

Boravak dvije delegacije iz Gračanice u Sarajevu sa dva potpuno suprotstavljena zahtjeva, imao je odjeka, ne samo u Gračanici, već i u Sarajevu. Intervencije i veze srpske delegacije u nekim uticajnim krugovima u Vladi, izazvale su strah za ličnu sigurnost među članovima muslimanske delegacije, koji se zbog toga nisu smjeli vratiti kući. Osjećajući se zatočenim u Sarajevu, oni pišu pismo Vladi, u kojem traže zaštitu i rješenje nastalih međunacionalnih problema u Gračanici: *"Molimo stoga Narodnu vladu, da odredi strogu sudsku istragu, da se ustanove osobe koje su nam prijetile i koje su nas tvorno oružjem u ruci napale, jer su to sve djela, koja se kazne po kaznenom zakonu. Nadalje molimo, vladu, da nam pruži pomoć i osigura nesmetan povratak kući i mir u našem kotaru, jer se mi bojimo nesreći, kada se kući povratimo. U prvom redu treba izmijeniti one oružnike, koji sami nered izazivlju, mjesto da ga*

*ustopave, te da se zamjene sa posve pouzdanim ljudima."*²⁹

U predmetu koji se odnosi na političke probleme nastale zbog odluke Narodne vlade u Sarajevu da kotarskog predstojnika Antona Berničevića zamijeni Ahmet-efendija Borić nalazi se i koncept telegrama koji je trebalo da bude upućen Kotarskom uredu u Gračanici sa sljedećim sadržajem: *"Krivci izgreda od 21. ovog mjeseca na željezničkoj stanici gdje su bili napadnuti i zlostavljani Hasan Hadžiefendić i drugovi neka se najstrožije kazne i rezultat amo javi. Narodna vlada."*

Na osnovu raspoloživih podataka nismo u mogućnosti utvrditi da li je ova odluka ispoštovana i kako je provedena.

Doduše, sačuvan je i koncept dopisa Narodne vlade, upućen I odjeljenju na osnovu kojeg se može zaključiti kako je okončan čitav ovaj slučaj: *"... Potpisani predlaže u interesu konsolidacije prilika i da se takvom skoro anarhijskom stanju jedanput kraj učini, da se u Nevesinje premještenom kotarskom upravitelju Berničeviću odma brzojavno naredi, neka odma preda upravu kotarskom predstojniku Boriću i on neka bezodložno otputuje u njemu određeno mjesto Nevesinje."*

27 U posebnom izvještaju, koji su nešto kasnije potpisali članovi gračaničke delegacije, o tome se iznose mnogo precizniji detalji: "Kad su saznali pristaše šumskog upravitelja Laze Petrovića javno su čaršijom psovali muslimane i prijetili im ako se usude poći u Sarajevo. Deputacija je 21. januara ov. g. pošla za Sarajevo na stanicu gračaničku. Tu se je sakupilo do 200 pravoslavniha, koji su bučili i vikali da vlak ne smije ići. U vlak su sjeli bili Hasan ef. Hadžiefendić, Mujiaga Muftić, Mustafa ef. Hadžić, Gjulejmen ef. Fazlić, i Mulasalih Šabić u jednom kupeu, a u drugom su sjedili Avdaga Prohić i Hasib Hifziefendić. Hasan efendiji je pristupio oružnik Českinović, inače opančar po zanatu u pitao ga u oštrm tonu kuda i u koju svrhu ide. Na ovaj upit nije htio Hasan ef. dati odgovora, a drug toga oružnika je popljuvao Hasan ef., opsovao mu mater i udario ga rukom po ahmediji. Hasan ef. Hadžiefendić je star čovjek od ugleda i umirovljeni vrhovni šeriatski sudac. Sad su pošli drugom kupeu, kamo su se i drugi pridružili, te su noževima polupali prozore tako, da su Avdaga Prohić i Hasib Hadžiefendić morali pobjeći kroz prozor kupea na protivnu stranu. Upravitelj Berničević je sam sve to promatrao kroz tri četvrt sata, bez da je pokušao izgrednike umiriti ili silom rastjerati. Tek onda, kada je opazio da će i muslimani silom odgovoriti, onda je tek gosp. Berničević našao potrebnim, da umiruje svijet, da vlak može krenuti. Demostranti a osobito oružnik Českinović išao od jednog do drugog nas izaslanika sa prijetnjom da nas je zapamtio i da ćemo se vratiti kući, pa će nam opet opančar suditi. Kako se vidi, izgleda, da je cijela ova stvar inscenirana od Laze Petrovića, šumskog upravitelja, a sa znanjem kotarskog upravitelja Berničevića, da nas makar i silom ili terorom prisile, da ne podemo u Sarajevo i da ne kažemo šta mislimo." ABH NVNV SHS 643, prezidijal (Izveštaj muslimanske delegacije Gračanice, upućen iz Sarajeva Narodnoj vladi Narodnog vijeća SHS Sarajevo 24. 1. 1919., dalje: Izveštaj muslimanske delegacije...): u: Mina Kujović, Političke napetosti u Gračanici tokom imenovanja kotarskog predstojnika Ahmet. ef. Borića 1919. godine, *Gračanički glasnik*, 2000., br. 9/5, str. 51–54;

28 ABH NVSHS ob. 551/1919

29 ABH NVNVSHS 643, prezidijal (Izveštaj muslimanske delegacije...)

Predmet br. 643 prezidijal NvNV SHS za BiH zaključen je (adaktiran) 2. februara 1919. godine sa napomenom na omotu: "Glede popunjenja mjesta kotarskog predstojnika u Gračanici stavljen je prijedlog na ministarstvo."³⁰

Članovi spomenute muslimanske delegacije, iako su bili izloženi grubom napadu i "pogibeljnoj prijatnji", kako pokazuju ovi dokumenti, nisu našli zaštitu ni kod Vlade, ni kod Državnog odvjetnika. Pišući o gračaničkom kao i mnogi drugim sličnim slučajevima, komentator lista "Pravda" postavio je pitanje dokle će tako bespravlje potrajati, optužujući Vladu i Državno odvjetništvo da svojim pasivnim držanjem otvaraju prostor i daju povoda "nekim zanešenjacima i usijancima da iskaljuju svoje 'herojstvo' nad mirnim građanima i da ostanu nekažnjeni."³¹

Iz prezentiranih izvora može se zaključiti da je pravoslavna gračanička čaršija u toku prevrata imala naglašeno nekorektno i prijeteće držanje prema dotadašnjem kotarskom predstojniku Abdulselam-begu Hrasnici. Isti takav odnos imali su i prema drugom kotarskom predstojniku iz reda Muslimana, ef. Boriću, kojeg su blokirali i potpuno onemogućili da preuzme službu u Gračanici. Narodna vlada, na čelu sa Atanasijem Šolom, to je sve stavila ad akta i za kotarskog predstojnika imenovala Rudolfa Nestlangu, kao treću sasvim "neutralnu" osobu. Odnos Narodne vlade u slučaju dvojice kotarskih predstojnika muslimanske vjere, pokazuje, ustvari, kakav je bio odnos nove vlasti u danima "prevrata" prema bosanskim muslimanima uopće.

Umjesto zaključka

U ovom radu učinjen je pokušaj da se na primjeru Gračanice pokaže kako se postupak promjene vlasti u kotarskim sjedištima u Bosni i Hercegovini, tokom prevrata 1918. godine provodio uz manje ili veće incidente

i međunacionalne, uglavnom srpsko-muslimanske, sukobe i političke napetosti. Prelazno stanje uslovalo je paralelno egzistiranje dvije potpuno suprotstavljene vlasti koje su mogle samo prividno biti komplementarne. Riječ je, u konkretnom slučaju, o funkcionisanju kotarskih ureda i pravosudnih organa, ne samo sa istim operativnim funkcijama, već i naslijeđenim (austrougarskim) kadrovima, na jednoj i mjesnih i kotarskih odbora Narodnog vijeća SHS na drugoj strani. Iako se nova Vlada trudila da definiše i razgraniči njihove nadležnosti, političke okolnosti su ih, jednostavno gurale jedne protiv drugih. Zato je taj paralelizam vlasti relativno kratko trajao. U ovom radu to je i pokazano na primjeru Gračanice. Odmah čim je uspostavljena, Narodna vlada je potakla brže formiranje mjesnih odbora Narodnog vijeća, s ciljem da preko njih osigura mirnu transformaciju, odnosno uspostavu novih organa vlasti na terenu. Uprkos vladinim instrukcijama da djeluju kao politička tijela, mjesni odbori su sami počeli pritiscima i silom uzimati vlast u svoje ruke. Drugačije nisu ni mogli shvatiti smisao svog postojanja. To je u prelaznom periodu dovodilo do velikih napetosti, pa i otvorenih sukoba, koji su jako opasni posebno u nacionalno mješovitim sredinama kakva je čitava Bosna i Hercegovina, pa i sama Gračanica. Tako se u Gračanici i dogodilo da su muslimani bili na strani odlazećeg kotarskog predstojnika Abdulselam-bega Hrasnice, a pravoslavni na strani dolazećeg Antona Berničevića. Kasnije će se suprotstaviti i dolasku novog kotarskog predstojnika Ahmed ef. Borića samo zato što su ga podržavali muslimani kao pripadnika svoje vjere i nacije itd. Vrijedi napomenuti da politički sukobi na toj osnovi, u Bosni i Hercegovini nisu prevaziđeni do dana današnjeg. Naprotiv, možda su i produbljeni.

30 Mina Kujović, *Nav. rad*, 51-53

31 *Pravda*, Sarajevo. 1919, I/77, 3-4

SUMMARY

The dismissal of the district administration in the "upheaval" of 1918 – the Gračanica case

---

Using archival sources, the author attempted to explain the establishment and the functioning of the district administration on the case of Gračanica, dealing with the short period spanning from the foundation to the disappearance of the state of the Slovenians, Croats and Serbs (October – December 1918), in which Bosnia and Herzegovina was at least formally granted the status of a federal unit with its "own" National Council, which was authorized to rule by the last Austro-Hungarian deputy on the 1th of November 1918. This was a time of instability, inter-ethnic tensions and conflicts. There was an attempt by the administration to calm the situation through the National Council which was active on the ground. It is clear from the case of Gračanica that the sources of the

instability and tensions could often be found in the activities of the committees themselves. Such was the case of the Gračanica committee where the Serbs had a dominating presence. Their goal was a swift takeover of the district administration and the positioning of their own people to administrative positions, even though they had no real majority in Gračanica. This was a major cause for the uneasiness of the local Muslims and led to a further escalation of the inter-ethnic tensions. The dramatic dismissal of the district deputy Abdulselam-beg Hrasnica, his disgraceful eviction from Gračanica, the general obstructions of the district deputy who came from the Muslim population, an inter-ethnic confrontations on the railway station; all these are points in the specific historical narrative which could almost pass as a novella to the reader.

Keywords: Gračanica, district deputy, National Council, district administration, local administration, National government, Serb-Muslim relations